

2009 Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı:25, s.27-40

**YAZMACILIK SANATINDA DESENLEME TEKNİKLERİ
(KALIP TEKNİĞİYLE AĞAÇ BASKI UYGULAMA ÖRNEĞİ)**

Zeynep TEZEL¹

ÖZET

Yazmacılık sanatı Anadolu'nun en eski geleneksel el sanatlarından biridir. Diğer sanatlarda olduğu gibi Yazmacılık sanatında da gelenek ve görenekler, usta- çırak ilişkileri üretimin günümüzde hala devam ediyor olmasında etkili olmuştur. Ancak üretim sisteminde ve çalışma koşullarında bugün eskiye göre farklılıklar olmuştur.

Bu çalışmada Yazmacılık sanatındaki desenleme teknikleri incelenmiştir ve Kastamonu'lu bir yazma ustası tarafından kalıp tekniği ile gerçekleştirilen bir ağaç baskı uygulaması gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tahta Kalıp Baskıcılık, Baskıcılık, Tasarım, Tekstil, Tahta Oymacılığı, Tekstil Sanatları

**DESIGN TECHNIQUES OF PRINTING ARTS
(APPLICATION OF WOODPRINTING METHOD WITH WOODBLOCK
PRINTING TECHNIQUE)**

ABSTRACT

Traditional handicraft art in Anatolia Yazmacılık is one of the oldest. As with other art traditions and customs of the Yazmacılık arts, master-apprentice relationship still continues today in the way of production has been effective. However, in the production system, and working conditions have been different today, according to the former.

This study examines techniques and designs in art of Yazmacılık and a master from provinces of Kastamonu performed by a woodblock printing with application technique has been observed.

Keywords: Woodblock Printing, Printing Design, Textiles, Wood Engraving, Textile Arts.

1. GİRİŞ

Yazmacılık, elle çizilerek ya da ağaç kalıplarla basılarak uygulanan bir kumaş desenleme tekniğidir ve geleneksel el sanatları içinde önemli bir yere sahiptir.

Ağaç kalıp kullanarak baskı yapma tekniğinin ilk olarak nerede kullanıldığına dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte Mezopotamya'da tahta kalıpla kil üzerine baskı yapıldığı, Çin'de ise ağaç kalıplarla mühür basıldığı bilinmektedir.

Anadolu'da bu teknik ilk olarak Hititler tarafından kullanılmıştır. M.Ö.1000-M.S.100 yılları arasında Orta Asya'da yaşayan Türk kavimleri kumaş desenlemede hayvan figürleri kullanmaktadır. Bu figürler av ve avcılık kültürünü yansıtmaktadır. Yunan tarihçisi Herodot yazılarında Hazar Denizi çevresinde yaşayan toplulukların bitkilerden elde ettikleri boyalar ile kumaş üzerine hayvan figürleri çizerek giysileri süslediklerini yazmaktadır. Bu bilgilere

¹ Gazi Üniversitesi, Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi, Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü, Tekstil Moda ve Dekorasyon A.B.D., 06830 Gölbaşı /Ankara ztezel@gazi.edu.tr

dayanarak Orta Asya'da Türklerin milattan önceki dönemlerde yazmacılığı bildikleri belirtilmektedir (Gökaydın, 1990: 190).

Anadolu tarihinde Anadolu topraklarına yerleşen kavimler arasında en ünlü devlet olan Hitit devleti bu topraklar üzerinde Hitit Sanatı'nı oluşturmuştur. 1964 yılında yapılan arkeolojik kazılarda bulunan "mühür" şeklinde kalıplar Hititler' in M.Ö. 7000 yıllarında kalıpla baskı yapmasını bildiklerini göstermektedir. Tarih boyunca kültürlerin, medeniyetlerin arasında köprü vazifesi görmüş Anadolu'da yaşamış ilk uygarlık olan Hititler' e ait, pişmiş kilden yapılmış, çok sayıda mühür ve damga bulunmuştur (Şekil 1). Bazı kaynaklarda helezoni ve dört yapraklı çiçek biçiminde olan bu kalıplarla, ilk yazma örneklerinin yapıldığı savunulmaktadır (Kaya, 1988:11).

Şekil 1. Hitit sanatına ait mühür örnekleri (Kaya, 1988: 11)

M.S. 395 de Anadolu, Oğuz Türkleri tarafından Türk sanatının ve kültürünün merkezi olmuştur. Anadolu'da çeşitli sanatsal faaliyetlerinin arasında yazmacılığın da bulunduğu ve yabancı uyruklu toplulukların (Süryani, Ermeni gibi) Anadolu'da yazmacılık sanatı ile uğraştıkları görülmüştür (Gökaydın, 1990: 191).

Günümüze kadar gelen örneklere bakarak yazmaları tek renkli ve çok renkli olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. Her iki grupta da süsleme, ağaç kalıpları boyaya batırarak kumaşa basmak yoluyla ya da boyanın kumaşa fırça ile sürülmesi yoluyla yapılmaktadır. Birinci gruptaki kalıpla basılan yazmalar arasında İstanbul'da "Samatya, Kumkapı, Yenikapı" yazmaları ve "Kastamonu, Tokat, Diyarbakır" gibi Anadolu'nun çeşitli illerinde yapılmakta olan ürünler önemlidir (Barışta, 1998: 113-114).

Anadolu'da yazmacılığın yoğun olarak yapıldığı önemli merkezler Tokat, Kastamonu, Ankara ve dolayları, Elazığ, Malatya, Bartın, Gaziantep, Mardin ve Hatay'dır.

Elazığ'da yazma sanatının iki yüz yıllık bir geçmişi olduğu, özellikle Ermeni ve Süryani ustaların bu sanatla uğraştıkları bilinmektedir. Fakat ilgisizlik nedeni ile bugün hemen hemen bütün atölyeler kapanmıştır (Duran, 1998: 129). Bartın da Türk yazmacılık sanatında önemli bir diğer merkezidir. Yazmacılığı Bartın'a 1800 yılında Trabzon'dan gelen Dursun Ofloğlu getirmiş ve 20 yıl kadar burada yazmacılık yapmıştır. O'nun ölümünden sonra 1940 yılına kadar, bir Ermeni usta bu sanatı devam ettirmiştir. 1945 yılında, Davit Satar Usta Bartın'a gelerek, burada yazmacılık yapmaya başlamış ve birçok kişiye bu sanatı öğretmiştir. 1962 yılında Bartın'dan ayrılarak yeniden İstanbul'a

yerleşmiştir. O'nun Bartın'dan ayrılmasından sonra serigrafi baskı tekniği ile uydurma desenler yapılmış ve yazmalar bütün güzelliğini kaybetmiştir (Öz, 2006: 64). Bartın'da tahta kalıpla yazma baskı tekniği 1972 yılına kadar yapılmış, bu tarihten sonra gerek kolaylığı, gerekse az emek ve işçilik istemesi, az zaman gerektirmesi ve seri üretimde kullanılması sebebiyle film baskı tekniği tercih edilir duruma gelmiştir. Günümüzde Bartın'da yazmacılık sanatı ölmek üzeredir. Bu sanatla uğraşan bir iki usta kalmıştır. Bartın'a özgü desen ve motifler Tokat iline gönderilmekte orada film ve kalıp baskı tekniği ile yapılan yazmalar Bartın'a getirilerek bölge halkına satılmaktadır (Kayabaşı ve Söylemezoğlu, 1999: 365).

Kalıp oymacılığındaki mahareti ile ün salmış ustaların başında Tokat'ta yetişen, ıhlamur ağacından oyduğu kalıplar ile Osman Laleci gelmektedir. Ali Sertoğlu, Ahmet Fındıkçioğlu, Ünal Sulugöl'de bu sanatta başarılı olmuş ustalardandır. Bugün ise bu kalıpları Tokat'ta bulunan Ünal Usta hazırlamaktadır. Bu ustaların hazırladıkları kalıplar Kapalıçarşı'da turistlere satılarak yok olmaktadır. Günümüzde bazı kişi ve kurumlar bu kalıplara sahip çıkmışlardır. Bugün Kastamonu Müzesi'nde iki yüzü aşkın yazma kalıbının muhafaza edildiği bilinmektedir. Nuran Atalay, Sabiha Tansuğ ve Gökselin İleri de bu tarihe sahip çıkan koleksiyoncular arasında bulunmaktadır (Öz, 2006: 18).

Yöre yazmacılığı günün gereksinimlerine karşılık verecek biçimde geliştirilmediği halde, yöre düğün adetlerinin içersinde evlenmenin çeşitli evrelerinde oğlanla kız evinin ve bazı akraba ve yakınlarının giyim ve ev donanımı eşyası olarak çeşitli türlerdeki yazmaların yer alması ve aranılır olması, bu sanat kolunun sınırlı çevrelerde de olsa canlılığını sürdürmesine neden olmaktadır (Görgünay ve Kutlu, 1984).

Bu çalışmada geleneksel yöntemlerle yazma üretimi yapan ve yazmacılık sanatının sayıları giderek azalmakta olan ustalarından olan Kastamonu'lu Cemil Kızılkaya'nın örnek bir baskı çalışması gözlemlenmiş ve üretimde kullanılan araç-gereçlerin özellikleri, üretimin işlem basamakları ve kompozisyon özellikleri incelenerek fotoğraflarla tespit edilmiştir. Çalışmanın konuya ilgi duyanlara ve bu alanda çalışanlara yardımcı olması amaç edinilmiştir.

2. DESENLEME ve RENKLENDİRME TEKNİKLERİ

Yazmacılık sanatında kumaşı desenlemek için 3 farklı teknik kullanılmaktadır.

Bunlar;

- Kalem işi tekniği
- Kalem işi- Kalıp tekniği
- Kalıp tekniği

Kalem işi tekniğinde yazma ustasının kullandığı fırça "kalem" olarak tanımlanmaktadır. Büyük bir ustalık ve maharet gerektiren kalem işi tekniğinde, çerçeve üzerine gerilen kumaşa aktarılan desen konturları fırça ile çekilerek çizilir ve yine fırça ile boyanarak adeta tuval üzerine resim yapar gibi renklendirilir. Bu tür yazmalara 'el yazmaları' denir (Şekil 2).

Yazmacılık sanatında ayrı bir yeri olan İstanbul yazmaları genellikle bu teknikle yapılmıştır. "Özellikle, Kandilli" nin Elma Motifli Yağlıkları, Gelin duvakları, şiirsel bir görünüme ve çok anlamlı bir geçmişe sahiptirler (Tansuğ, 1996: 147).

Kalem işi-Kalıp tekniğinde; kalıpla kumaş üzerine desen basılır ve içleri fırça ile boyanarak renklendirilir (Şekil 3).

Eski İstanbul yazmalarının çoğunluğu bu baskı tekniğiyle basılmıştır (Kaya, 1974: 29).

Kalıpla baskı tekniğinde; ağaç kalıplar üzerine oyulmuş desen kumaş üzerine uygulanır (Şekil 4). Günümüzde devam eden yazma sanatında bu teknik kullanılmaktadır (Kaya, 1974: 65).

Yazmacılıkta kullanılan bu tekniklere teknolojinin sunduğu imkanlar neticesinde film baskı tekniği de eklenmiştir. Film baskı tekniği dünyada ilk kez 19.yüzyılda Amerika'da uygulanmıştır. Bu tekniğin ucuz emek ve işçiliğinin az olması ve seri üretimde kullanılması yazmacılıkta çok tutulmasına ve tahta kalıpların ikinci planda kalmasına neden olmuştur (Kayabaşı ve Söylemezoğlu, 1999: 363).

2.1. Kullanılan Kumaşlar

Yazmacılıkta kullanılan kumaşın kalitesi önemlidir. En uygun kumaşlar hammaddesi pamuk olanlardır. Pamuk, uygulama sırasında boyayı çabuk emmekte ve boya akmasını önlemektedir. Hammaddesi sentetik olan kumaşlar yazmacılıkta tercih edilmemektedir.

Yöresel tezgah dokuması bezler (Cinlioğlu, 1955: 1132), yöre halkının kaput bezi olarak isimlendirdiği amerikan bezi (Barışta, 1988: 15), tülbent ve mermerşahi (Kayabaşı ve Söylemezoğlu, 1999: 366) yazmacılıkta kullanılan kumaş cinsleridir.

Şekil 2. Kalem işi tekniği ile desenlendirilmiş bir örtüden detay (Öz, 2006: 92) Şekil 3. Kalem işi-Kalıp tekniği ile desenlendirilmiş bir örtüden detay (Öz, 2006: 94) Şekil 4. Kalıp Yazma tekniği ile desenlendirilmiş bir örtüden detay (Öz, 2006: 95)

Geçmiş dönemlerde seyrek dokunuşlu bir tür ince pamuklu kumaş olan mermerşahi yazmacılık sanatı için uygun bir malzeme olarak kullanılmışsa da günümüzde aynı kalitede mermerşahi bulunamadığından yerine tülbent denilen pamuklu kumaşlar kullanılmaktadır.

Bunun yanı sıra şile bezi, patiska gibi esaslı pamuk olan kumaşlar da kullanılmaktadır.

2.2. Kullanılan Kalıplar

Yazmacılıkta kullanılan kalıplar iki türdür. Bunlar; metal ve ağaç kalıplardır. Metal kalıplar, metal şeritlerin motife göre bükülerek, ahşap üzerine çakılması ile oluşturulur. “Bunlar genellikle çok ince kontur baskısında ve rezerve baskı sisteminde kullanılmıştır (Kaya, 1998: 68).

Ağaç kalıplar genellikle ıhlamur, çam, gürgen ve ahlat ağaçlarından hazırlanır ve en kullanışlı kalıplar ıhlamur ve gürgen ağacından hazırlanmış olanlardır (Arseven, 1973: 279).

Dikey kesilen ağacın dokusu baskıyı etkileyeceğinden istenmeyen bazı çizgilere neden olur ki bu da baskıyı, deseni bozabilir. Bu nedenle kalıp çıkarılacak ağaç yatay kesilir. Böylece motifin ağaç üzerine işlenmesi kolaylaşır. Kalıbı oymaya başlamadan önce yapılması gereken bir işlem de oyulacak parçayı, erimiş haldeki %75 parafin ve %25 balmumu karışımı içine batırıp bir süre beklemektir. Bu işlem hem kalıbın oyulmasını kolaylaştırır, hem de daha uzun süre kullanılmasını sağlar (Öz, 2006: 14).

Kalıbın oyulmasında istenilen derinlik desenin sık veya seyrek oluşuna göre 1-1.5 cm. arasında değişmektedir. Oyulan derinliğin az olması halinde zaman zaman kalıp zeminine bulaşan boya, baskı anında karışarak baskıyı bozabilmektedir (Kayabaşı ve Söylemezoğlu, 1999: 362).

Tokat yazmacılığında kalıplar sadece ıhlamur ağacından oyulur. Kalıplar yumuşak, suya dayanıklı ve emicidir. Kalıp tamamlandıktan sonra %75 parafin (veya don yağı) ve %25 balmumu karışımına batırılır. Böylece kalıp daha uzun süre kullanılabilir, dayanıklı hale gelir ve boyadan etkilenmez (Türker, 1996: 16-17).

İslam dini gereğince resim sanatına koyulan yasaklar halk sanatlarından yazmacılıkta da kendisini göstermiş ve zorunlu bir stilizasyon gerektirmiştir. Doğanın çeşitlilik ve zenginliğinin yazmalarda motif olarak kullanılması, özellikle çiçeklerin çeşitli türleri ve yapraklarının ağaç ve hayvan motiflerinin bir araya gelmesiyle kompozisyon oluşturmaktadır. Desenlendirmede kullanılan motifler kullanım alanına bağlı olduğu kadar bölgelere ve dönemlere göre de farklılık gösterirler (Kayabaşı ve Söylemezoğlu, 1999: 365).

Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki 3753 numaralı 352 varak yazma Türk halk kültürü açısından çok önemli bilgileri barındırmaktadır.150-200 yıl önce kaleme alındığı tahmin edilen 352 yapraklı bu geniş yazmada; Ot Yiyen Hayvanlar, Çiçek Çeşitleri, Şeftali Çeşitleri, Meyve İsimleri, Gül Çeşitleri, Kiraz Çeşitleri, Erik Çeşitleri, Üzüm Çeşitleri, Elma Çeşitleri, Armut Çeşitleri vb. başlıklar altında zamanın botanik, zooloji ve bahçe bitkileriyle ilgili çok değerli bilgiler bulunmaktadır (Tan, 2007: 63).

2.3. Kullanılan Boyalar ve Renklendirme

Yazmacılıkta kullanılan boyalar 2 tür olabilir; doğal boyalar ve sentetik boyalar. Yurdumuzda sayılamayacak kadar çok çeşitli, boyama özelliği olan bitki yetiştirilmektedir.

Bu bitkilerin muhtelif kısımlarında(çiçeklerinde, yapraklarında, kabuklarında, odunlarında, köklerinde) çeşitli boya maddeleri bulunmaktadır (Kaya, 1998: 55). Yazmacılıkta kullanılan doğal boyalar; cehri, soğan kabuğu, ceviz yaprağı gibi bitkilerden hazırlanabildiği gibi, sanayi tipi sentetik boyalar günümüzde daha çok kullanılmaktadır.

Yazmalar dört farklı teknikle renklendirilir;

- karakalem (beyaz kumaş üzerine siyah baskı)
- aşındırma (siyah kumaş üzerine beyaz baskı)
- daldırma
- mavi ağartma

2.3.1. Karakalem tekniği

Bu yazma tekniğinde beyaz kumaş üzerine siyah baskı yapılır. Bu tür yazmalara 'karakalem' denir. Kastamonu yazmalarında baskılar tek renk olup beyaz zemin üzerine siyah renklendirme yapılır (Barışta, 1988: 10).

2.3.2. Aşındırma Tekniği

Aşındırma tekniğinde siyah boya ile boyanan kumaş üzerine, kireç kaymağı sürülmüş kalıp tatbik edilir Bu tekniğin uygulanmasında öncelikle kumaş anilin boya ile boyanır. Boyanmış kumaş nemli olarak düz zemin üzerine serilir. Ayrı bir yerde erik zamkı ve kireç kaymağı karıştırılır. Baskı yapılacak kalıbın yüzeyine hazırlanmış olan erik zamkı-kireç kaymağı karışımı sürülür ve kumaş üzerine planlanan kompozisyona göre basılır.

Kumaşın desenleme işlemi tamamlandıktan sonra kireç baskılı kumaş 24 saat bekletilir. Daha sonra bol su ile yıkanıp durulanır. Kirecin temas ettiği kısımlarda kumaş beyaz bir renk alır böylece siyah kumaş üzerine beyaz desenler ortaya çıkar (Gökaydın,1990: 193). (Şekil 5).

2.3.3. Daldırma Tekniği

Daldırma tekniğinde renklerine göre ayrı hazırlanan kalıpların basılmasıyla meydana gelen motifler, tutkal veya balmumu ile kapatılır. Kumaş daha sonra boyaya batırılır. Böylece motiflerin dışında kalan yerler boyanmış olur. Son olarak kumaşlar bir kez daha yıkanıp kurumaya bırakılır. Zemin boyama işlemi sırasında kumaşın kazanlara tamamen batırılmasından dolayı, bu tekniğe 'daldırma' adı verilmiştir (Türker, 1996: 11), (Şekil 6).

Şekil 5. Aşındırma tekniği ile renklendirilmiş yazma bluz (Öz, 2006: 104)

Şekil 6. Daldırma tekniği ile renklendirilmiş başörtüsünden detay (Öz, 2006: 107)

Şekil 7. Mavi ağartma tekniği ile renklendirilmiş başörtüsü detayı (Öz, 2006: 108)

2.3.4. Mavi Ağartma Tekniği

Mavi ağartma tekniğinde beyaz bez, yazmacıların ‘kozan mavisi’ olarak bildikleri toz indigo boya ile boyanır. Boyanan kumaş kurumaya bırakılır ve daha sonra üzerlerine anilin boya ile siyah kontur baskısı yapılır. Sarı renkli astar boyası, desen konturlarının içine üzeri keçelenmiş lap kalıp ile basılır. Baskı yapılan kısımlar yeşile döner. Daha sonra kitre katılmış ecza boyası ile yeşil alanlara baskı yapılır ve ortaya altın gibi parlayan sarı bir renk çıkar. Bez üzerindeki boya kurumaya başlayınca yavaş yavaş kızarır, tam kurumadan havuzlarda yıkanır. Kızaran alanlardaki boya akar ve kontur içleri süt beyaz olur. Kurutulan bezlerin beyaz kalan yerlerine istenilen renkte elvan baskı yapılarak yazma tamamlanır (Öz, 2006: 42), (Şekil 7).

3. KALIP TEKNİĞİYLE AĞAÇ BASKI UYGULAMA ÖRNEĞİ

Kalip tekniği ile ağaç baskı uygulama örneği Kastamonu’lu yazma ustası Cemil Kızılkaya ve eşi Safiye Kızılkaya tarafından 05-09 Mart 2008 tarihleri arasında Ankara Atatürk Kültür Merkezi’nde, Kastamonu Dernekler Federasyonu’na geleneksel olarak düzenlenen "4. Başkentte Kastamonu Günleri" nde gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmaya konu olan uygulamayı gerçekleştiren Kastamonu’lu yazma ustası Cemil Kızılkaya, kırmızı lahana, ceviz ve soğan kabuğundan hazırladığı boyaları, taş kalıpla kumaşa basarken, bir dükkânının bile olmadığından, mesleğini apartmanın önünde, toz toprak içinde yaptığından yakınmaktadır. Bizans, Selçuklu ve Osmanlı eliyle günümüze ulaşan Kastamonu yazmasını ondan başka yapan yoktur; ama 35 yıllık mücadele her an sona erebilir. Dünyada baki değilim ki diyen Cemil usta “bütün bildiğim benimle mi gitsin, kurs açın, öğretelim diyoruz kimsenin sesi çıkmıyor” şeklinde duygularını dile getirmiştir (Akağündüz, 2009).

Cemil Kızılkaya ve eşi Safiye Kızılkaya, geleneksel el sanatlarının korunması, yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması, bu el sanatlarıyla geçimini sağlayan sanatkarların teşvik edilmesi amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 20-27 Haziran 2005 tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleştirilmiş olan “El Sanatları Festivali”ne Kastamonu ilinden yazmacılık sanat dalında sanatkar olarak katılmışlardır (kultur.gov.tr, 2009).

3.1. Uygulamada Kullanılan Araç-Gereçler

3.1.1. Ağaç Kalıplar

Baskıda kullanılan kalıplar çam ağacından yapılmıştır. Geçmişte kalıplar ıhlamur ağacından yapılırken bugün çam ağacından yapılmaktadır. Ağaç kalıplarla yapılan baskı işlemine yörede “taş baskı” denilmektedir (Şekil.8. Tezel, 2008).

Kalıplar üzerine oyulan motifler; bitkisel (lale, karanfil, papatya, mısır, kiraz, üzüm, nar, dut yaprağı, çınar yaprağı, başak, çam dalı vb.), geometrik (güneş, zincir, madalyon, yılan yolu), eşya (ibrik, çaydanlık, saksı, vb.), yazı (Kastamonu, afiyet olsun vb. kelimeler) ile insan (Mevlana) ve hayvan (tavus kuşu, geyik, keklik, horoz, güvercin, kelebek vb.) figürleridir. Mevlana figürü yazmacılıkta yeni olup 2007 de Mevlana yılı münasebetiyle istek üzerine hazırlanmış ve kullanılmıştır.

Barişta, (1988: 202) Cemil Usta’nın kalıpları arasında bitki motiflerinin fazla, figürlü (hayvan) ve nesnel motifler eşit ağırlıkta, geometrik ve yazılı motifler ise diğerlerine göre sayıca daha az olduğunu belirtmektedir.

3.1.2. Boya

Kastamonu 'da ağaç baskı tekniğinde kullanılan boyalar doğal ve sentetik olmak üzere 2 türdür. Doğal boyamalar için ceviz yaprağı, ceviz kabuğu, şeftali ağacı yaprağı, ayva yaprağı kullanılmaktadır. Bu boya bitkileri henüz yeşil ve taze iken toplanmakta, sarmaşık otu denilen yöresel bir otun yeraltındaki kırmızı sapsı kökleri ile birlikte üzeri kapanıncaya kadar su ilave edilerek kaynatılmaktadır ve soğuduktan sonra içine kıvam verici olarak ayakkabı çirişi karıştırılmaktadır. Çiriş aynı zamanda boyanın sabitlenmesini sağlamaktadır.

Bu şekilde hazırlanan boyaya "yaprak boya" denilmektedir.

Günümüzde pratik ve ucuz olması nedeniyle doğal boyalar yerine piyasadan hazır satın alınan ve anilin boyalar denilen sentetik boyalar kullanılmaktadır. Anilin boyalar genellikle serigrafi baskı yapanlar tarafından kullanılmaktadır.

3.1.3. Boya Teknesi

Boya teknesi iç içe geçmiş iki plastik küvetten oluşmaktadır (Şekil.9. Tezel, 2008). Altta büyük küvette baskıda kullanılacak boya karışımı bulunmaktadır. Üstteki küçük küvet keçe kaplıdır ve keçeye alt büyük küvetten aktarılan bir miktar boya emdirilmiştir.

Keçenin boyası sık aralıklarla alt küvetten yağlangıç ile beslenmektedir (Şekil.10. Tezel,2008). Baskı kalıpları keçe üzerine bastırılmakta, kalıplar boyayı bu keçe üzerinden almaktadır (Şekil.11. Tezel, 2008).

Şekil.8 Baskıda kullanılan ağaç kalıplar (Tezel, 2008)

3.1.4. Yağlangıç

Yağlangıç, tahta sap ucuna iple sarılarak tutturulmuş keçe parçasıdır. Boya teknesindeki keçenin boya miktarı azaldıkça teknedeki kalıba geçen boya yetersiz kalır ve desen net

basılamaz. Bunu önlemek için keçe üzerine belirli aralıklarla alt tekeden boya aktarmak gerekir. Bu işlem 'Yağlangıç' ile gerçekleştirilir (Şekil.10. Tezel, 2008)

3.1.5. Tezgah

Baskı işlemi keçe kaplanmış bir tezgâh üzerinde yapılır . Keçe, tezgah üzerinde kalıbın kumaşa temasını kolaylaştırmak ve kumaş üzerindeki boya fazlasını emmek amacıyla kullanılmaktadır.

3.1.6. Bez

Uygulamada amerikan bezi kullanılmıştır.

Şekil.9. Boya teknesi (Tezel, 2008)

Şekil.10. Boya Teknesi ve Yağlangıç (Tezel, 2008)

3.2. Uygulama (İşlem ve İşlem Basamakları)

1. Boya hazırlanır ve boyama teknesine aktarılır.
2. Top halindeki kumaştan istenen ölçüde kesilir. Yazmanın kullanım yerine göre 100x100cm., 100x80cm., 180x180cm., 200x200cm., 220x220cm. ölçüleri kullanılır.
3. Yazmalık kumaş üzerine keçe serilmiş tezgah üzerine yerleştirilir.
4. Kumaş üzerinde herhangi bir işaretleme yada çizim yapılmaksızın oluşturulacak kompozisyon zihinsel olarak tasarlanır.
5. Tasarlanan kompozisyona uygun desen kalıpları seçilir.
6. Boyaya batırılan kalıplar kumaş üzerine hafifçe bastırılarak desen kumaşa transfer edilir. İlk aşamada boyalı yüzeyde renk haki yeşil olup hava ile temas ettikçe renk koyulaşır (Şekil 11).

Şekil11. Baskı kalıbının renklendirilmesi (Tezel, 2008)

7. Desenin kumaş üzerinde silik çıkması durumunda boyaya batırılan ince uçlu bir fırça ile desen üzerinde rötuş yapılır (Şekil 12).

Şekil.12. Desenin silik çıkması durumunda desenin fırça ile rötuş yapılarak tamamlanması (Tezel, 2008).

8. Yazmanın bordür deseni basılırken, desenin tamamlanamaması durumunda kumaş üzerine bir kağıt kapatılarak, kalıp deseni tamamlayacak şekilde basılır (Şekil 13, Şekil 14).

Şekil.13. Göbek bordürünün yarım kalması durumunda kumaş üzerine kağıt kapatılarak desenin tamamlanması (Tezel, 2008).

Şekil.14. Kenar bordürünün yarım kalması durumunda kumaş üzerine kağıt kapatılarak desenin tamamlanması (Tezel, 2008).

9. Baskı işlemi; önce göbeği oluşturacak desenler, sonra bordür deseni, son olarak da göbek ve bordür arasında yer alan serpmeye desenler olmak üzere içten dışa doğru bir sıra takip edilerek basılır (Şekil 15, Şekil 16).

Şekil.15. Göbek ve bordürü oluşturacak desenlerin içten dışa doğru bir sıra izleyerek basılması (Tezel, 2008).

10. Kalıplar yukarıdaki sıraya göre uygulanarak baskı işlemi tamamlanmış olur (Şekil 17).
11. Baskı işleminin sonunda yazmalar güneşte kurumaya bırakılır.
12. 8 gün süren kurutma işleminden sonra soğuk suya basılarak yıkanan yazmalar gölgede kurutulur.

Şekil.16. Göbek ve bordür arasında yer alan serpmme desenlerin basılması (Tezel, 2008).

Şekil.17. Kastamonu'lu baskı ustası Cemil Kızılkaya'nın kalıp tekniği ile yapmış olduğu ağaç baskı yazma örneği (Tezel, 2008)

3.3. Desen ve Kompozisyon Özellikleri

Yazmalarda kullanılan kompozisyonlar arasında genellikle merkezden başlayarak dışa doğru açılan motiflerle oluşturulan daire kompozisyonlar ve kenarlarda kullanılan bordürler tercih edilmektedir.

Yazmacılıkta kullanılan kalıplar düz yada yuvarlak bordürler oluşturmaya elverişli bir biçimde veya düz yüzeylere serpmeye motifler dağıtmaya uygun bir anlayış içinde hazırlanmaktadır. Kompozisyonu oluşturan kalıplar ya ulamalı devre(bordür) şeklinde veya birbirinden kopuk, tek tek motifler olarak tasarlanmaktadır.

Şekil.18. Kastamonu’lu baskı ustası Safiye Kızılkaya ve ürettikleri yazmalardan örnekler (Tezel, 2008)

4. SONUÇ

Anadolu; geleneksel sanatlar bakımından zengin ve köklü bir geçmişe sahiptir. Geleneksel sanatlarının korunmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında bugüne kadar usta-çırak ilişkisi, gelenek ve görenekler etkili olmuştur. Ancak toplumsal yaşamda çağın gereği olarak yaşanan sosyo-kültürel değişimler ve teknolojinin sunduğu imkanlar geleneksel sanatlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Yoğun beceri, emek, ustalık gerektiren ürünler yerini seri üretime dayalı ürünlere bırakmaya başlamıştır. Sanatlarını icra eden sanatkar ve ustalar bu durumdan maddi, manevi rahatsızlıklarını belirtmektedirler.

Geleneksel el sanatları üzerinde çalışan bilim adamı, uzman, sanatçı ve ustaların sosyo-kültürel değişimleri yakından takip etmesi, toplumun beğenisi doğrultusunda üretim koşullarını, üretim tekniklerini yeniden ele alarak değerlendirmesi, varılan sonuçlar ışığında sorumlu kişi ve kurumları etkilemesi sorunun çözümüne şüphesiz ki katkı sağlayacaktır.

5. KAYNAKLAR

- <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFF98E2B0DB37EDA76>, (01.07.2009).
- Akagündüz Ö. Ü. (2009) “Ustalara iyi bakın son görüşünüz olabilir”, <http://www.aksiyon.com.tr/detaylar.do?load=detay&link=17305> (01.07.2009).
- Arseven, C. E., (1973), *Türk Sanatı*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Barışta, H. Ö., (1988) “Kastamonu’da Yazmacılık”, *Erdem Dergisi*, 4(10): 195-211, TTK Basımevi, Ankara.
- Barışta, H. Ö., (1998) *Türk El Sanatları* T.C.Kültür Bakanlığı, ilaveli 2.Baskı. Evliya Çelebi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Cinlioğlu, H., (1955) “Tokat’ta Halk Sanatları ve Yazmacılık”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 71(Haziran): 1131-1135.
- Duran, T., (1998) “Anadolu’da Düünden Bugüne Tekstilde El Baskıcılığı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Gökaydın, N., (1990) *Kumaş Desenlemede Yaratıcı Çalışmalar* T.C.Gazi Üniversitesi Yayın N:26,Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayın N:213
- Görgünay, N. ve M.Muhtar, K., (1984) “Elazığ’da Çit Basma ve Çitçilik”, *1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri*, 212-233, İzmir.
- Kaya, R., (1988) *Türk Yazmacılık Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları N:140, Sanat Dizisi:15.
- Kayabaşı, N., Söylemzoğlu, F., (1999) “Bartın’da Yazmacılık Sanatı”, *Erdem Dergisi*, Halı Özel Sayısı II, 10(29): 361-368, Duman Ofset, Ankara.
- Öz, N. D., (2006) “Türk Yazmacılık Sanatı ve Son Dönem İstanbul Yazmaları” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tan, N., (2007) “Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki Çok Önemli Bir Yazma”, *Milli Folklor Dergisi*, 19(76): 63-64
- Tansuğ, S., (1996), “Kandilli Yazmaları”, *Antik Dekor Dergisi*, (34): 147.
- Türker, K., (1996), “Ağaç Baskı Tokat Yazmaları”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın N: 347, Sanat Dizisi: 47.